

lek. Michał SKOCZYLAŚ^a, dr n. med. Joanna PIERZAK-SOMINKA^b
prof. dr hab. n. med. Jacek RUDNICKI^a

^a Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Klinika Patologii Noworodka, Katedra Położnictwa, Ginekologii i Neonatologii

^a Pomeranian Medical University in Szczecin, Department of Newborn Pathology, Faculty of Obstetrics, Gynaecology and Neonatology

^b Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Zakład Higieny, Epidemiologii i Zdrowia Publicznego

^b Pomeranian Medical University in Szczecin, Department of Hygiene, Epidemiology and Public Health

O FORMACH AKTYWNOŚCI DYDAKTYCZNEJ RUDOLFA VIRCHOWA W ZAKRESIE MEDYCYNY

Streszczenie

Wstęp i cele: Zasługą Profesora Rudolfa Virchowa w zakresie medycyny jest przede wszystkim dorobek naukowy w dziedzinie patologii, epidemiologii i higieny. W celu zebrania informacji na temat aktywności dydaktycznej i popularyzatorskiej Virchowa dokonano przeglądu literatury dokumentującej w jaki sposób wywarł on wpływ na światową medycynę XIX i XX wieku.

Materiał i metody: Przegląd źródeł pisanych o charakterze dydaktycznym i popularyzatorskim autorstwa Rudolfa Virchowa dokonano w oparciu o dostępną bibliografię oraz uzupełniono opisaniami wystąpień Profesora w czasie konferencji medycznych. Źródła pierwotne porównano z pracami poglądowymi przedstawiającymi dorobek Virchowa w sposób syntetyczny skupiony na charakterystyce prac anatomopatologicznych i bibliografią uwzględniającą dorobek jego uczniów.

Wyniki: Praca dydaktyczna Virchowa była realizowana za pomocą dostępnych XIX-wiecznej medycynie form i środków dydaktycznych – poprzez prowadzenie wykładów, pisanie książek i artykułów naukowych a także uczestnictwo w konferencjach, założenie czasopisma i muzeum.

Wnioski: Aktywność Virchowa na polu krzewienia wiedzy w dziedzinie patologii umożliwiła jej rozpowszechnianie wśród studentów i lekarzy II połowy XIX oraz XX wieku oraz dalsze prowadzenie badań nad istotą i obrazami chorób.

Słowa kluczowe: Rudolf Virchow, formy dydaktyczne, historia medycyny.

(Otrzymano: 10.08.2013; Zrecenzowano: 13.05.2013; Zaakceptowano: 15.08.2013)

ABOUT THE FORMS OF RUDOLF VIRCHOW'S TEACHING ACTIVITY IN THE FIELD OF MEDICINE

Abstract

Introduction and aim: The merit of Professor Rudolf Virchow in medicine is mainly scientific achievements in the field of pathology, epidemiology and hygiene. In order to gather information about Virchow's teaching and popularizing activities, the overview of textual historical evidence documenting how he influenced on the world medicine in nineteenth and twentieth centuries was undertaken.

Material and methods: The overview of written educational and popularizing sources by Rudolf Virchow was based on the available bibliography and supplemented with descriptions of instances of Virchow's speeches during medical conferences. Primary sources were compared with review papers showing Virchow's attainments in a concise way and focused on characteristics of anatomopathological works and bibliography including achievements of his students.

Results: Rudolf Virchow's educational work was carried out using teaching forms and materials available for nineteenth-century medicine – by conducting lectures, writing books and scientific articles as well as participation in conferences and founding a scientific journal and museum.

Conclusion: Virchow's activity in the field of promoting knowledge in the field of pathology has allowed its spread among students and physicians in the second half of the nineteenth and twentieth century, and further research on the nature and pictures of diseases.

Keywords: Rudolf Virchow, teaching forms, history of medicine.

(Received: 10.08.2013; Revised: 13.08.2013; Accepted: 15.08.2013)

1. Wstęp

Wiek XIX w historii medycyny jest określany „stuleciem patologów”, którzy opracowali podwaliny dla nowoczesnej medycyny i jej empirycznych metod. Patolodzy prowadzili badania na dwóch płaszczyznach. Sporządzali opisy pośmiertnych zmian budowy narządów, tkanek i komórek będących materialnymi dowodami na choroby odczuwane za życia pod postacią mało charakterystycznych objawów. Niektórzy z nich realizowali również cele wytyczone przez ciekawość i chęć odpowiedzi na pytania o istotę chorób. Profesor Rudolf Virchow (1821-1902) w swych pracach obejmował oba te kierunki i zgodnie ze sformułowaną przez siebie komórkową teorią choroby opisywał wygląd komórek zmienionych w procesie chorobowym. Poszukiwał również przyczyn tych zmian [1]. Podczas gdy dorobek naukowy Virchowa jest nadal znany studentom, lekarzom i naukowcom innych dziedzin nauki, w XXI wieku mniej uwagi poświęca się dla podkreślenia wkładu Profesora w nauczanie medycyny. Celem artykułu jest upamiętnienie wysiłku Virchowa włożonego w przekazywanie nowej wiedzy oraz nauczanie studentów i lekarzy 110 lat po jego śmierci [2].

2. Wyniki

W 1847 roku wraz z Benno Reinhardtem Virchow założył czasopismo „*Archiv für pathologische Anatomie und Physiologie und für klinische Medizin*” i był jego redaktorem do 1902 roku. Od 1903 roku tytuł czasopisma upamiętnia profesora – „*Virchows Archiv für pathologische Anatomie und Physiologie und für klinische Medizin*”. Natomiast w 1849 roku w Würzburgu Virchow był współzałożycielem i pierwszym sekretarzem towarzystwa Physikalisch-Medizinische Gessellschaft, które wydawało czasopismo „*Würzburger Verhandlungen*” [3]. W 1897 roku pod przewodnictwem Virchowa powołano w Brunzwicku towarzystwo Deutsche Pathologische Gesellschaft, przemianowane w 1948 roku na Deutsche Gesellschaft für Pathologie. Rudolf Virchow był jego pierwszym prezesem [4], [5].

Pod redakcją Virchowa wydano wielotomowy podręcznik „*Handbuch der speciellen Pathologie und Therapie*”. Do historii przeszły wykłady Virchowa dostępne dzięki publikacji Emila Kuglera *Die Vorlesungen Rudolf Virchows über Allgemeine Pathologische Anatomie aus dem Wintersemester 1855/56 in Würzburg* [6], [7]. Przemawiał na wielu konferencjach, demonstrował wyniki swych obserwacji oraz prowadził sesje naukowe, m.in. podczas spotkań Berliner medicinische Gesellschaft [8].

W roku 1899 z inicjatywy Virchowa w Instytucie Patologii kliniki Charité w Berlinie otwarto Muzeum, w którym do roku jego śmierci prezentowano ponad 23 tysiące zbiorów [9].

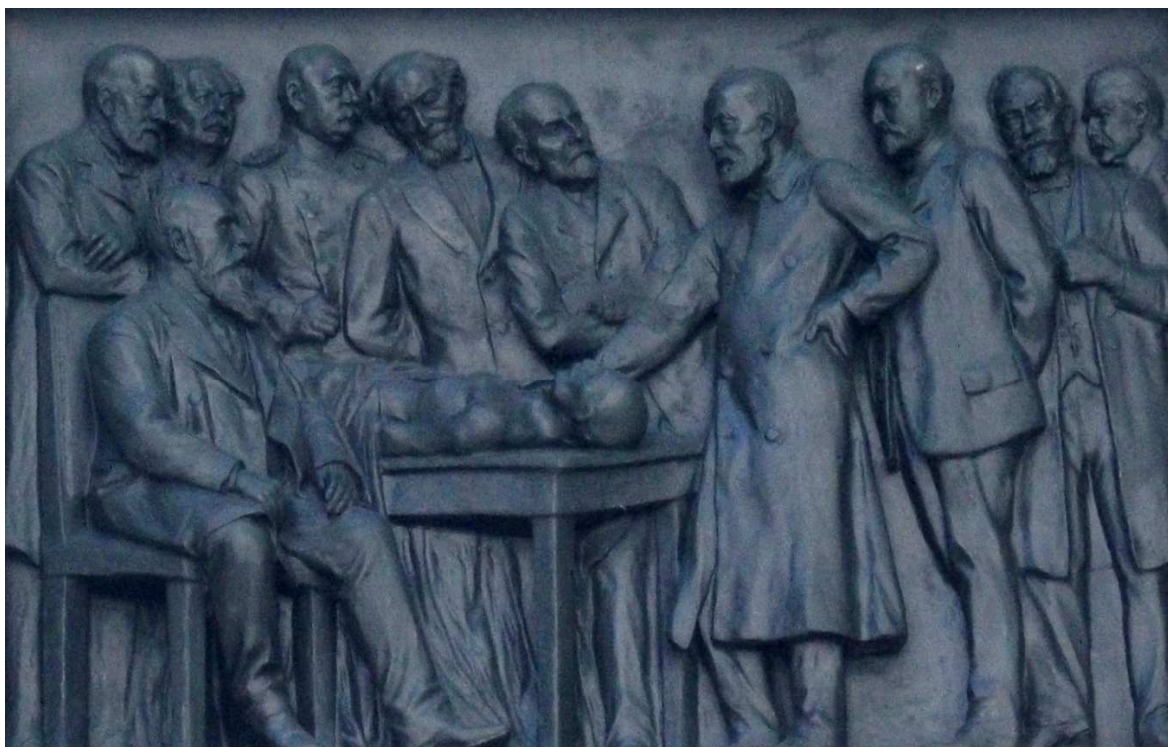
3. Dyskusja

Pisanie artykułów naukowych czy uczestnictwo w konferencjach jest klasyfikowane jako część pracy naukowej, jednak całościowa analiza aktywności naukowej i dydaktycznej Virchowa w zakresie medycyny uwidacznia ich znaczenie dydaktyczne. Wyniki oryginalnych nowatorskich obserwacji o charakterze naukowym stanowiły nie tylko treści dydaktyczne interesujące biologów i lekarzy lecz również przedmiot interpretacji poznanych faktów w odniesieniu do budowanej i rozgłaszanej teorii patologii komórkowej (*Cellularpathologie*).

Ogromny dorobek naukowy i organizacyjny Virchowa dokumentują m.in. źródła o charakterze dydaktycznym. Virchow popularyzował medycynę jako naukę oraz prowadził konsultacje dotyczące praktyki lekarskiej [10]. Ogół prac nad przekazywaniem rzetelnej wiedzy lekarzom wpisuje się w nurt walki ze znachorstwem o racjonalizm w praktyce medycznej [1, 11]. Z nauczania Virchowa korzystali słynni lekarze i naukowcy XIX i XX wieku, m.in. Friedrich Daniel von Recklinghausen, Karl Friedrich Canstatt, Friedrich Wilhelm Felix von Bäre-

nsprung, Julius Friedrich Cohnheim, Anton Biermer, Julius Arnold, Ernst Wilhelm von Brücke, Adolf Baginsky, Nikolaus Friedreich, Paul Langerhans, Emil Adolf von Behring, Wilhelm Ebstein, Emil Ponfick, Władysław Biegański, Karl Joseph Eberth, Franciszek Chłapowski, Wilhelm Filehne, Paul Grawitz, Henryk Ferdynand Hoyer, Kazimierz Kostanecki, Leopold Casper i Adam Wrzosek [1, 6, 12]. Niektórzy z nich, podobnie jak mistrz, przyczynili się do publikacji prac innych naukowców, np. Adolf Baginsky założył czasopisma „*Centralzeitung für Kinderheilkunde*” oraz „*Archiv für Kinderheilkunde*” [6] a Franciszek Chłapowski „*Nowiny Lekarskie*” [13].

Artykuł nie wyczerpuje tematu. Jest wprowadzeniem do szczegółowej analizy źródeł.

Fot. 1. Płaskorzeźba przedstawiająca nauczającego Rudolfa Virchowa i jego słuchaczy na cokole pomnika Rudolf-Virchow-Denkmal autorstwa Fritza Klimscha, dedykowanego przez mieszkańców Berlina „Wielkiemu badaczowi, jego uczniom i przyjaciołom”. Pomnik powstały w latach 1906-10 znajduje się na placu Karlplatz u zbiegu ulic Luisenstraße, Charitéstraße i Reinhardtstraße w Berlinie (fot. M. Skoczylas)

Fig. 1. Relief of Rudolf Virchow teaching and his audience on the pedestal of the monument Rudolf-Virchow-Denkmal by Fritz Klimsch dedicated by citizens of Berlin to “Grand researcher, his students and friends”. The monument from years 1906-1910 is situated on Karlplatz Square at the intersection of Luisenstraße, Charitéstraße and Reinhardtstraße in Berlin (photo M. Skoczylas)

4. Wnioski

Virchow przekazywał zdobywaną w swym prosektorium wiedzę o zmianach budowy komórek w przebiegu badanych chorób za pomocą dostępnych XIX-wiecznej medycynie form i środków dydaktycznych. Aktywność dydaktyczną i popularyzatorską w zakresie medycyny należy wymienić wśród sukcesów Virchowa obok jego dorobku naukowego – opisów obrazów wielu chorób i ich interpretacji w świetle pierwszej w historii medycyny czysto materialistycznej teorii tłumaczącej ich przyczyny. Jego wysiłek naukowy i dydaktyczny umocnił pozycję Berlina na mapie ośrodków medycyny uniwersyteckiej XIX wieku oraz zaowocował wykształceniem pokolenia lekarzy, którzy wprowadzili w kolejne stulecie zdobycze intelektualne oraz wyniki prac empirycznych wielkiego patologa.

Podziękowania

Autorzy składają podziękowania za życzliwą pomoc w uzyskaniu dostępu do materiałów źródłowych dla Pracowników Universitätsbibliothek Greifswald w Greifswaldzie (Niemcy), Bibliothekszentrale, Die Medizinische Bibliothek der Charité oraz Bibliothek für Geschichte der Medizin, Institut für Geschichte der Medizin w Berlinie (Niemcy).

Die Autoren danken Arbeitnehmer Der Universitätsbibliothek Greifswald, Bibliothekszentrale, Die Medizinische Bibliothek der Charité und Bibliothek für Geschichte der Medizin, Institut für Geschichte der Medizin in Berlin für Ihre freundliche Unterstützung in Zugang zu Geschichtsquellen.

Literatura

- [1] Brzeziński T.: *Historia medycyny*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1995.
- [2] Skoczylas M.: *110 rocznica śmierci Rudolfa Virchowa*, echokamienia.pl, 24 sierpnia 2012. <<http://echokamienia.pl/wiadomosci/powiat-region/2857-110-rocznica-smierci-rudolfa-virchowa>> (dostęp: 10.08.2013).
- [3] Becher W.: *Rudolf Virchow: eine biographische Studie*. Verlag von S. Karger, Berlin 1894.
- [4] Heitz U., Dietel M.: *Die Geschichte der Deutsche Gesellschaft für Pathologie*. [dostęp: <http://www.dgp-berlin.de/index.php/2012-09-05-12-27-50/geschichte/ueberblick> (10.08.2013).
- [5] Fischer W., Gruber G. B., *Fünfzig Jahre Pathologie in Deutschland. Ein Gedenkbuch zum 50 Jährigen bestehen der Deutschen Pathologischen Gesellschaft (1897-1947)*. Georg Thieme Verlag, Stuttgart 1949.
- [6] Killy W., Vierhaus R.: *Deutsche Biographische Enzyklopädie*. K. G. Saur Verlag, Monachium 1999.
- [7] Kugler E., *Die Vorlesungen Rudolf Virchows über Allgemeine Pathologische Anatomie aus dem Wintersemester 1855/56 in Würzburg*. Verlag von Gustav Fischer, Jena 1930.
- [8] Kohn H., *Berliner medicinische Gesellschaft*. Munch Med Wochenschr 1895; 43: 1016.
- [9] Krietsch P., *Zur Geschichte des Pathologischen Museums der Charité Berlin*. Zentralbl Allg Pathol 1986; 131: 145-152.
- [10] Meyer E., *Rudolf Virchow*. Limes Verlag, Wiesbaden 1956, s. 108-112.
- [11] Ebstein W.: *Rudolf Virchow als Arzt*, Verlag von Ferdinand Enke, Stuttgart 1903, s. 26-27.
- [12] Gawrychowski S., Gawrychowski J., Gawrychowska A., *Wpływ berlińskich studiów doskonalących Władysława Biegańskiego na jego twórczość naukową*. Wiadomości Lekarskie 2007; 3-4(60): 194-197.
- [13] Hasik J.: *Słowo od Redakcji*, Nowiny Lekarskie, Wydanie Specjalne 1989,
- [14] <http://www.nowinylekarskie.ump.edu.pl> (dostęp: 10 sierpnia 2013).